

व्याकरण-वाक्यप्रकार व वाक्यरूपांतर,
समास, प्रयोग, अलंकार

वाक्यप्रकार कृती [PAGE 113]

वाक्यप्रकार कृती | 1 | Page 113

खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
गोठ्यातील गाय हंबरते.

Solution: विधानार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 2 | Page 113

खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
श्रीमंत माणसाने श्रीमंतीचा गर्व करू नय.

Solution: विधानार्थी - नकारार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 3 | Page 113

खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
किती सुंदर देखावा आहे हा!

Solution: उद्गारार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 4 | Page 113

खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
यावर्षी पाऊस खूप पडला.

Solution: विधानार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 5 | Page 113

खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
तुझा आवडता विषय कोणता?

Solution: प्रश्नार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती [PAGE 113]

वाक्यप्रकार कृती | 1 | Page 113

खालील वाक्येक्रियापदाच्या रूपानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
प्रार्थनेसाठी रांगेत उभे राहा.

Solution: आज्ञार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 2 | Page 113

खालील वाक्येक्रियापदाच्या रूपानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
सरिताने अधिक मेहनत केली असती तर तिला उज्ज्वल यश मिळाले असते.

Solution: संकेतार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 3 | Page 113

खालील वाक्येक्रियापदाच्या रूपानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
विद्यार्थी कवायत करत आहेत.

Solution: स्वार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 4 | Page 113

खालील वाक्येक्रियापदाच्या रूपानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
विद्यार्थ्यांनो सभागृहात गोंगाट करू नका.

Solution: आज्ञार्थी वाक्य

वाक्यप्रकार कृती | 5 | Page 113

खालील वाक्येक्रियापदाच्या रूपानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.
क्रिकेटच्या सामन्यात आज भारत नक्की जिंकेल.

Solution: स्वार्थी वाक्य

वाक्यरूपांतर कृती [PAGE 115]

वाक्यरूपांतर कृती | 1 | Page 115

खालील तक्ता पूर्ण करा.

वाक्य	वाक्यप्रकार	केलेला बदल
(१) दिलेल्या सूचनांचे पालन करा.	_____	विधानार्थी करा.

(२) बापरे! किती वेगाने वाहने चालवतात ही तरुण मुले!	_____	विधानार्थी-नकारार्थी करा.
(३) स्वयंशिस्त ही खरी शिस्त नाही का?	_____	विधानार्थी-होकारार्थी करा.
(४) मोबाईलचा अतिवापर योग्य नाही.	_____	आज्ञार्थी करा.
(५) खऱ्या समाजसेवकाला लोकनिंदेची भीती नसते.	_____	प्रश्नार्थक करा.
(६) विद्यार्थ्यांनी संदर्भग्रंथांचे वाचन करावे.	_____	आज्ञार्थी करा.

Solution:

वाक्य	वाक्य प्रकार	केलेला बदल
(१) दिलेल्या सूचनांचे पालन करा.	आज्ञार्थी वाक्य	विधानार्थी वाक्य → दिलेल्या सूचनांचे पालन करणे आवश्यक आहे.
(२) बापरे! किती वेगाने वाहने चालवतात ही तरुण मुले!	उद्गारार्थी वाक्य	विधानार्थी - नकारार्थी वाक्य → तरुण मुलांनी खूप वेगाने वाहन चालवू नयेत.
(३) स्वयंशिस्त ही खरी शिस्त नाही का?	प्रश्नार्थी वाक्य	विधानार्थी - होकारार्थी वाक्य → स्वयंशिस्त ही खरी शिस्त आहे.
(४) मोबाईलचा अतिवापर योग्य नाही.	विधानार्थी - नकारार्थी वाक्य	आज्ञार्थी वाक्य → मोबाइलचा अतिवापर टाळा.
(५) खऱ्या समाजसेवकाला लोकनिंदेची भीती नसते.	विधानार्थी - नकारार्थी वाक्य	प्रश्नार्थी वाक्य → खऱ्या समाजसेवकाला लोकनिंदेची भीती असते का?
(६) विद्यार्थ्यांनी संदर्भग्रंथांचे वाचन करावे.	विधानार्थी वाक्य	आज्ञार्थी वाक्य → विद्यार्थ्यांनो, संदर्भग्रंथांचे वाचन करा.

वाक्यरूपांतर कृती [PAGE 115]

वाक्यरूपांतर कृती | 1 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

सकाळी फिरणे आरोग्यास हितकारक आहे. (नकारार्थी करा.)

Solution: सकाळी फिरणे आरोग्यास अपायकारक नाही.

वाक्यरूपांतर कृती | 2 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

तुम्ही काम अचूक करा. (विधानार्थी करा.)

Solution: तुम्ही काम अचूक करणे आवश्यक आहे.

वाक्यरूपांतर कृती | 3 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

किती सुंदर आहे ही पाषाणमूर्ती! (विधानार्थी करा.)

Solution: ही पाषाणमूर्ती खूप सुंदर आहे.

वाक्यरूपांतर कृती | 4 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

पांढरा रंग सर्वाना आवडतो. (प्रश्नार्थी करा.)

Solution: पांढरा रंग कुणाला आवडत नाही?

वाक्यरूपांतर कृती | 5 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

चैनीच्या वस्तू महाग असतात. (नकारार्थी करा.)

Solution: चैनीच्या वस्तू स्वस्त नसतात.

वाक्यरूपांतर कृती | 6 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

तुझ्या भेटीने खूप आनंद झाला. (उद्गारार्थी करा.)

Solution: किती आनंद झाला तुझ्या भेटीने !

वाक्यरूपांतर कृती | 7 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

अबब! काय हा चमत्कार! (विधानार्थी करा.)

Solution: हा अजब चमत्कार आहे.

वाक्यरूपांतर कृती | 8 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

तुम्ही कोणाशीच वाईट बोलू नका. (होकारार्थी करा.)

Solution: तुम्ही सगळ्यांशी चांगले बोला.

वाक्यरूपांतर कृती | 9 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

निरोगी राहावे असे कोणाला वाटत नाही? (विधानार्थी करा.)

Solution: निरोगी राहावे असे सर्वांना वाटते.

वाक्यरूपांतर कृती | 10 | Page 115

कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.

दवाखान्यात मोठ्या आवाजात बोलू नये. (होकारार्थी करा.)

Solution: दवाखान्यात हळू आवाजात बोलावे.

समास कृती [PAGE 116]

समास कृती | 1 | Page 116

अधोरेखित शब्दांमध्ये दडलेले दोन शब्द ओळखून चौकटी पूर्ण करा.

प्रतिक्षण - _____

Solution: प्रशिक्षण - प्रति क्षण

प्रतिक्षण → प्रति (प्रत्येक) व क्षण या दोन शब्दांचा एक शब्द केला आहे.

समास कृती | 2 | Page 116

अधोरेखित शब्दांमध्ये दडलेले दोन शब्द ओळखून चौकटी पूर्ण करा.

राष्ट्रार्पण - _____

Solution: राष्ट्रार्पण - राष्ट्र अर्पण

राष्ट्रार्पण → राष्ट्र व अर्पण या दोन शब्दांचा एक शब्द केला आहे.

समास कृती | 3 | Page 116

अधोरेखित शब्दांमध्ये दडलेले दोन शब्द ओळखून चौकटी पूर्ण करा.

योग्यायोग्य - _____

Solution: योग्यायोग्य - योग्य अयोग्य

योग्यायोग्य → योग्य व अयोग्य या दोन शब्दांचा एक शब्द केला आहे.

समास कृती | 4 | Page 116

अधोरेखित शब्दांमध्ये दडलेले दोन शब्द ओळखून चौकटी पूर्ण करा.

लंबोदर - _____

Solution: लंबोदर - लांब उदर

लंबोदर → लंब व उदर या दोन शब्दांचा एक शब्द केला आहे.

अव्ययीभाव समास [PAGE 117]

अव्ययीभाव समास | 1 | Page 117

खालील वाक्यांतील सामासिक शब्द ओळखून अधोरेखित करा.

वैभव वर्गातील कोणत्याही तासाला गैरहजर राहत नाही.

Solution: वैभव वर्गातील कोणत्याही तासाला गैरहजर राहत नाही.

अव्ययीभाव समास | 2 | Page 117

खालील वाक्यांतील सामासिक शब्द ओळखून अधोरेखित करा.

नागरिकांनी गरजू विद्यार्थ्यांना यथाशक्ती मदत केली.

Solution: नागरिकांनी गरजू विद्यार्थ्यांना यथाशक्ती मदत केली.

अव्ययीभाव समास | 3 | Page 117

खालील वाक्यांतील सामासिक शब्द ओळखून अधोरेखित करा.

रस्त्याने चालताना जाहिरातींचे फलक सध्या पावलोपावली दिसतात.

Solution: रस्त्याने चालताना जाहिरातींचे फलक सध्या पावलोपावली दिसतात.

अव्ययीभाव समास [PAGE 117]

अव्ययीभाव समास | 1 | Page 117

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	_____	जन्मापासून
(२)	प्रतिदिन	_____
(३)	_____	कंठापर्यंत
(४)	व्यक्तिगणिक	_____
(५)	_____	प्रत्येक दारी

Solution:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	<u>आजन्म</u>	जन्मापासून
(२)	प्रतिदिन	<u>प्रत्येक दिवशी</u>
(३)	<u>आकंठ</u>	कंठापर्यंत
(४)	व्यक्तिगणिक	<u>प्रत्येक व्यक्तीला</u>
(५)	<u>दारीदारी</u>	प्रत्येक दारी

तत्पुरुष समास [PAGE 118]

तत्पुरुष समास | 1 | Page 118

खालील वाक्यांतील सामासिक शब्द ओळखून अधोरेखित करा.

मेट्रो रेल्वेचा लोकार्पण सोहळा थाटामाटात पार पडला.

Solution: मेट्रो रेल्वेचा लोकार्पण सोहळा थाटामाटात पार पडला.

तत्पुरुष समास | 2 | Page 118

खालील वाक्यांतील सामासिक शब्द ओळखून अधोरेखित करा.

सुप्रभाती तलावात नीलकमल उमललेले दिसले.

Solution: सुप्रभात तलावात नीलकमल उमललेले दिसले.

तत्पुरुष समास | 3 | Page 118

खालील वाक्यांतील सामासिक शब्द ओळखून अधोरेखित करा.

शिक्षण प्रक्रियेत पालक, शिक्षक आणि विद्यार्थी हा आदर्श त्रिकोण असतो.

Solution: शिक्षण प्रक्रियेत पालक, शिक्षक आणि विद्यार्थी हा आदर्श त्रिकोण असतो.

तत्पुरुष समास [PAGE 118]

तत्पुरुष समास | 1 | Page 118

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अ. क्र.	समासाचा विग्रह	सामासिक शब्द
(१)	राजाची आज्ञा	_____
(२)	आठ अंगांचा समूह	_____
(३)	उत्तम असा पुरुष	_____

Solution:

अ. क्र.	समासाचा विग्रह	सामासिक शब्द
(१)	राजाची आज्ञा	<u>राजाज्ञा</u>
(२)	आठ अंगांचा समूह	<u>अष्टांग</u>
(३)	उत्तम असा पुरुष	<u>पुरुषोत्तम</u>

विभक्ती तत्पुरुष समास [PAGE 118]

विभक्ती तत्पुरुष समास | 1 | Page 118

पुढील उदाहरणांचा अभ्यास करून तक्ता पूर्ण करा.

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह	विभक्ती प्रत्यय किंवा विभक्ती दर्शक अव्यय
(१)	लोकप्रिय	लोकांना प्रिय	_____
(२)	कष्टसाध्य	कष्टाने साध्य	_____

(३)	चोरभय	चोरापासून भय	_____
(४)	घरमालक	घराचा मालक	_____
(५)	नाट्यगृह	नाट्यासाठी गृह	_____
(६)	वनभोजन	वनातील भोजन	_____

Solution:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह	विभक्ती प्रत्यय किंवा विभक्ती दर्शक अव्यय
(१)	लोकप्रिय	लोकांना प्रिय	<u>ना</u>
(२)	कष्टसाध्य	कष्टाने साध्य	<u>न</u>
(३)	चोरभय	चोरापासून भय	<u>पासून</u>
(४)	घरमालक	घराचा मालक	<u>चा</u>
(५)	नाट्यगृह	नाट्यासाठी गृह	<u>साठी</u>
(६)	वनभोजन	वनातील भोजन	<u>तील</u>

पुढील वाक्ये अभ्यासून तक्ता पूर्ण करा.

- (१) गुप्तहेर वेशांतर करून खऱ्या माहितीचा शोध घेतात.
- (२) अतिवृष्टीमुळे ओला दुष्काळ पडला.
- (३) काही माणसे केलेल्या कामाचे मानधन घेणे टाळतात.
- (४) निळासावळा झरा वाहतो बेटाबेटांतुन.

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	_____	अन्य असा वेश
(२)	दुष्काळ	_____
(३)	_____	मान हेच धन
(४)	_____	निळा सावळा असा

Solution:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	<u>वेशांतर</u>	अन्य असा वेश
(२)	दुष्काळ	<u>दुः (वाईट) असा काळ</u>
(३)	<u>मानधन</u>	मान हेच धन
(४)	<u>निळासावळा</u>	निळा सावळा असा

द्विगु समास [PAGE 119]

खालील वाक्यांतील सामासिक शब्द ओळखून दिलेला तक्ता पूर्ण करा.

- (१) सूर्याच्या सोनेरी किरणांनी दशदिशा उजळून निघाल्यात.
- (२) नवरात्रात ठिकठिकाणी गरबा नृत्याचे कार्यक्रम चालतात.
- (३) सुरेखाला वन्यजीव सप्ताहानिमित्त झालेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक प्राप्त झाला.

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह

(१)	_____	दहा दिशांचा समूह
(२)	नवरात्र	_____
(३)	_____	सात आहांचा (दिवसांचा समूह)

Solution:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	<u>दशदिशा</u>	दहा दिशांचा समूह
(२)	नवरात्र	<u>नऊ रात्रींचा समूह</u>
(३)	<u>सप्ताह</u>	सात आहांचा (दिवसांचा समूह)

द्विगु समास [PAGE 120]

द्विगु समास | 1 | Page 120

तत्पुरुष समासाचे प्रकार ओळखून खालील तक्ता पूर्ण करा.

अ. क्र.	सामासिक शब्द	समासाचा विग्रह	समासाचे नाव
(१)	_____	सहा मासांचा (महिन्यांचा) समूह	_____
(२)	ग्रंथालय	_____	_____
(३)	_____	_____	कर्मधारय
(४)	त्रिदल	_____	_____
(५)	_____	बालकांसाठीचे मंदिर	_____
(६)	नरश्रेष्ठ	_____	_____
(७)	_____	_____	विभक्ती तत्पुरुष

Solution:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	समासाचा विग्रह	समासाचे नाव
(१)	<u>षण्मास</u>	सहा मासांचा (महिन्यांचा) समूह	<u>द्विगु</u>

(२)	ग्रंथालय	ग्रंथांचे आलय	विभक्ती तत्पुरुष
(३)	महाराष्ट्र	महान असे राष्ट्र	कर्मधारय
(४)	त्रिदल	तीन दलांचा समू	द्विगू
(५)	बालमंदिर	बालकांसाठीचे मंदिर	विभक्ती तत्पुरुष
(६)	नरश्रेष्ठ	श्रेष्ठ असा नर	कर्मधारय
(७)	विद्यालय	विद्येचे आलय	विभक्ती तत्पुरुष

द्वंद्व समास [PAGE 120]

द्वंद्व समास | 1 | Page 120

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अ. क.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	_____	पती आणि पत्नी
(२)	_____	_____
(३)	गप्पागोष्टी	_____

Solution:

अ. क.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	<u>पतिपत्नी</u>	पती आणि पत्नी
(२)	<u>खरेखोटे</u>	<u>खरे किंवा खोटे</u>
(३)	गप्पागोष्टी	<u>गप्पा , गोष्टी वगैरे</u>

द्वंद्व समास [PAGE 121]

द्वंद्व समास | 1 | Page 121

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अ. क्र.	सामासिक शब्द	समासाचा विग्रह	समासाचे नाव
(१)	_____	माय आणि लेकरे	_____
(२)	इष्टानिष्ट	_____	_____
(३)	_____	_____	समाहार द्वंद्व
(४)	_____	लहान किंवा मोठे	_____
(५)	घरदार	_____	_____
(६)	_____	_____	इतरेतर द्वंद्व
(७)	भलेबुरे	_____	_____
(८)	कुलूपकिल्ली	_____	_____

Solution:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	समासाचा विग्रह	समासाचे नाव
(१)	<u>मायलेकरे</u>	माय आणि लेकरे	<u>इतरेतर द्वंद्व</u>
(२)	इष्टानिष्ट	<u>इष्ट किंवा अनिष्ट</u>	<u>वैकल्पिक द्वंद्व</u>
(३)	<u>केरकचरा</u>	<u>केर, कचरा वगैरे</u>	समाहार द्वंद्व
(४)	<u>लहानमोठे</u>	लहान किंवा मोठे	<u>वैकल्पिक द्वंद्व</u>
(५)	घरदार	<u>घर, दार वगैरे</u>	<u>समाहार द्वंद्व</u>
(६)	<u>नवरा बायको</u>	<u>नवरा आणि बायको</u>	इतरेतर द्वंद्व
(७)	भलेबुरे	<u>भले किंवा बुरे</u>	<u>वैकल्पिक द्वंद्व</u>
(८)	कुलूपकिल्ली	<u>कुलूप आणि किल्ली</u>	<u>इतरेतर द्वंद्व</u>

बहुव्रीही समास [PAGE 121]

बहुव्रीही समास | 1 | Page 121

खालील उदाहरणे अभ्यासा व त्यातील सामासिक शब्द अधोरेखित करा.
कृष्णा हा माझा सहाध्यायी आहे.

Solution: सहाध्यायी → जो माझ्यासह अध्ययन करतो असा तो → (कृष्णा)

बहुव्रीही समास | 2 | Page 121

खालील उदाहरणे अभ्यासा व त्यातील सामासिक शब्द अधोरेखित करा.
काल रात्री आमच्या परिसरात नीरव शांतता होती.

Solution: नीरव → अजिबात आवाज जीत नसतो अशी → (शांतता)

बहुव्रीही समास | 3 | Page 121

खालील उदाहरणे अभ्यासा व त्यातील सामासिक शब्द अधोरेखित करा.
रावणाला दशमुख असेही संबोधले जाते.

Solution: दशमुख → दहा मुखे आहेत ज्याला असा तो → (रावण)

बहुव्रीही समास [PAGE 122]

बहुव्रीही समास | 1 | Page 122

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	_____	निघून गेले आहेत प्राण ज्याचे असा तो
(२)	नीरज	_____
(३)	_____	प्रमाणासह आहे जे ते
(४)	गोपाल	_____
(५)	_____	माशासारखे आहेत डोळे जिचे अशी ती
(६)	षडानन	_____

Solution:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह
(१)	<u>निष्प्राण</u>	निघून गेले आहेत प्राण ज्याचे असा तो

(२)	नीरज	<u>निघून गेला आहे ज्यातून रस असे ते</u>
(३)	<u>सप्रमाण</u>	प्रमाणासह आहे जे ते
(४)	गोपाल	<u>जो गाई पालन करतो असा तो</u>
(५)	<u>मीनाक्षी</u>	माशासारखे आहेत डोळे जिचे अशी ती
(६)	षडानन	<u>सहा आनन (मुखे) आहेत, ज्याला असा तो.</u>

प्रयोग कृती [PAGE 125]

प्रयोग कृती | 1 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

मुख्याध्यापकांनी इयत्ता दहावीच्या गुणवंत विद्यार्थ्यांना बोलावले.

Solution: भावे प्रयोग

प्रयोग कृती | 2 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

कप्तानाने सैनिकांना सूचना दिली.

Solution: कर्मणी प्रयोग

प्रयोग कृती | 3 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

मुले प्रदर्शनातील चित्रे पाहतात.

Solution: कर्तरी प्रयोग

प्रयोग कृती | 4 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

तबेल्यातून ब्रात्य घोडा अचानक पसार झाला.

Solution: कर्तरी प्रयोग

प्रयोग कृती | 5 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

मावळ्यांनी शत्रूस युद्धभूमीवर घेरले.

Solution: भावे प्रयोग

प्रयोग कृती | 6 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

राजाला नवीन कंठहार शोभतो.

Solution: कर्तरी प्रयोग

प्रयोग कृती | 7 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

शेतकऱ्याने फुलांची रोपे लावली.

Solution: कर्मणी प्रयोग

प्रयोग कृती | 8 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

आकाशात ढग जमल्यामुळे आज लवकर सांजावले.

Solution: भावे प्रयोग

प्रयोग कृती | 9 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

युवादिनी वक्त्याने प्रेरणादायी भाषण दिले.

Solution: कर्मणी प्रयोग

प्रयोग कृती | 10 | Page 125

खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा.

आपली पाठ्यपुस्तके संस्कारांच्या खाणी असतात.

Solution: कर्तरी प्रयोग

प्रयोग कृती [PAGE 125]

प्रयोग कृती | 1 | Page 125

सूचनेनुसार सोडवा

कर्तरी प्रयोग असलेल्या वाक्यासमोर ✓ अशी खूण करा.

1. गुराख्याने गुरांना विहिरीपासून दूर नेल
2. सकाळी तो सरावासाठी मैदानावर गेला.
3. विद्यार्थ्यांनी कार्यक्रमाच्या सुरुवातीला स्वागतगीत गायले

Solution: सकाळी तो सरावासाठी मैदानावर गेला.

प्रयोग कृती | 2 | Page 125

सूचनेनुसार सोडवा

कर्मणी प्रयोग असलेल्या वाक्यासमोर ✓ अशी खूण करा.

1. सुजाण नागरिक परिसर स्वच्छ ठेवतात.
2. शिक्षकाने विद्यार्थ्यांस शिकवले.
3. भारतीय संघाने विश्वचषक स्पर्धाजिंकली.

Solution: भारतीय संघाने विश्वचषक स्पर्धाजिंकली.

प्रयोग कृती | 3 | Page 125

सूचनेनुसार सोडवा

भावे प्रयोग असलेल्या वाक्यासमोर ✓ अशी खूण करा.

1. आज लवकर सांजावले.
2. त्याने कपाटात पुस्तक ठेवल.
3. आम्ही अनेक किल्ले पाहिले.

Solution: आज लवकर सांजावले.

अलंकार कृती [PAGES 128 - 129]

अलंकार कृती | 1 | Page 128

खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.

वीर मराठे आले गर्जत!
पर्वत सगळे झाले कंपित!

Solution: अतिशयोक्ती अलंकार

अलंकार कृती | 2 | Page 129

खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.
सागरासारखा गंभीर सागरच!

Solution: अनन्वय अलंकार

अलंकार कृती | 3 | Page 129

खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.
या दानाशी या दानाहुन
अन्य नसे उपमान

Solution: अपन्हुती अलंकार

अलंकार कृती | 4 | Page 129

खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.
न हा अधर, तोंडले नव्हत दांत हे कीं हिरे ।

Solution: अपन्हुती अलंकार

अलंकार कृती | 5 | Page 129

खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.
अनंत मरणें अधी मरावीं,
स्वातंत्र्याची आस धरावी,
मारिल मरणचि मरणा भावी,
मग चिरंजीवपण ये बघ तें.

Solution: अर्थान्तरन्यास अलंकार

अलंकार कृती | 6 | Page 129

खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.
मुंगी उडाली आकाशी
तिने गिळिले सूर्यासी!

Solution: अतिशयोक्ती अलंकार

अलंकार कृती | 7 | Page 129

खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.

फूल गळे, फळ गोड जाहलें,
बीज नुरे, डौलांत तरू डुले;
तेज जळे, बघ ज्योत पाजळे;
का मरणिं अमरता ही न खरी?

Solution: अर्थान्तरन्यास अलंकार

अलंकार कृती [PAGE 129]

अलंकार कृती | 1 | Page 129

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अलंकाराची वैशिष्ट्ये	अलंकाराचे नाव
(अ) उपमेयाचा निषेध केला जातो. (आ) उपमेय असूनही ते उपमेय नाही तर उपमानच आहे असे सांगितले जाते.	(१) _____
(अ) _____ (आ) _____	(२) अनन्वय अलंकार
(अ) विशेष उदाहरणांवरून एखादा सर्वसामान्य सिद्धांत सांगितला जातो. (आ) सामान्य विधानाच्या समर्थनार्थ विशेष उदाहरणे दिली जातात.	(३) _____
(अ) _____ (आ) _____	(४) अतिशयोक्ती अलंकार

Solution:

अलंकाराची वैशिष्ट्ये	अलंकाराचे नाव
(अ) उपमेयाचा निषेध केला जातो. (आ) उपमेय असूनही ते उपमेय नाही तर उपमानच आहे असे सांगितले जाते.	(१) <u>अपन्हुती</u> <u>अलंकार</u>

(अ) <u>उपमेयाला कोणतीच उपमा लागू पडत नाही.</u> (आ) <u>उपमेयाला उपमेयाचीच उपमा दिली जाते.</u>	(२) अनन्वय अलंकार
(अ) विशेष उदाहरणांवरून एखादा सर्वसामान्य सिद्धांत सांगितला जातो. (आ) सामान्य विधानाच्या समर्थनार्थ विशेष उदाहरणे दिली जातात.	(३) <u>अर्थान्तरन्यास</u> <u>अलंकार</u>
(अ) <u>एखाद्या गोष्टीचे अतिव्यापक वर्णन.</u> (आ) <u>त्या वर्णनाची असंभाव्यता, कल्पनारंजकता अधिक स्पष्ट केली जाते.</u>	(४) अतिशयोक्ती अलंकार

अलंकार कृती [PAGE 130]

अलंकार कृती | 1 | Page 130

खालील कृती करा.

कर्णासारखा दानशूर कर्णच. वरील वाक्यातील-

उपमेय _____

उपमान _____

Solution: उपमेय : कर्ण (दानशूरत्व)

उपमान : कर्ण

अलंकार कृती | 2 | Page 130

खालील कृती करा.

न हे नभोमंडल वारिराशी आकाश न तारका फेनचि हा तळाशी पहिल्या ओळीतील-

उपमेय _____

उपमान _____

दुसऱ्या ओळीतील

उपमेय _____

उपमान _____

Solution: उपमेय : नभोमंडळ (आकाश)

उपमान: आकाश

उपमेय : तारका

उपमान : तारका

अलंकार कृती [PAGE 130]

अलंकार कृती | 1 | Page 130

खालील तक्ता पूर्ण करा.

क्र.	उदाहरण	सामान्य सिद्धांत	विशेष गोष्टी
(१)	जन पळभर म्हणतिल, 'हाय हाय!' मी जातां राहिल कार्य काय? सूर्य तळपतिल, चंद्र झळकतिल; तारे अपुला क्रमआचरतिल, असेच वारे पुढे वाहतिल, होईल कांही का अंतराय?	--	--
(२)	सखेसोयरे डोळे पुसतिल, पुन्हा आपल्या कामी लागतिल उठतिल, बसतिल, हसुनि खिदळतील मी जातां त्यांचें काय जाय ?	--	--

Solution:

क्र.	उदाहरण	सामान्य सिद्धांत	विशेष गोष्टी
(१)	जन पळभर म्हणतिल, 'हाय हाय!' मी जातां राहिल कार्य काय? सूर्य तळपतिल, चंद्र झळकतिल; तारे अपुला क्रम आचरतिल, असेच वारे पुढे वाहतिल, होईल कांही का अंतराय?	आपण जगातून गेल्यावर लोक थोडेसे हळहळतील. निसर्गचक्र तसेच सुरू राहील.	आपण जाण्याने विश्वचक्रात काहीच फरक पडत नाही.
(२)	सखेसोयरे डोळे पुसतिल, पुन्हा आपल्या कामी लागतिल उठतिल, बसतिल, हसुनि खिदळतील मी जातां त्यांचें काय जाय?	आपण गेल्यावर सगळे नातेवाईक पुन्हा आपापल्या कामाला लागतील.	आपण जगातून गेल्याने कुणाचे काहीही कमी होत नाही.

